

njegovu stavljanju ne će imati čvrstoću Pitagorina pravila, jer se ni misao ne izriče u matematički točno određenom obliku. Ima mjesta u rečenici, gdje svaki čovjek osjeća zaokret i prekid, i tu će svaki staviti zarez. Ali ima mjesta, gdje će jedan autor osjećati veći zaokret ili zastoje, pa će na njega upozoriti zarezom, a drugi će možda preko takva mjesta prijeći, misleći, da tu ne treba nikakva upozorenja i da čitalac i sam po rečenici vidi, na što treba paziti. Tako i treba da bude, neka nas svaki autor vodi, kako mu se čini najbolje, kao što i piše onako, kako najbolje zna i može. Ali neka pazi, da se ne prevrnemo! To je na kraju krajeva ipak veća šteta za njega nego za nas, jer njegova misao, makar i napisana, nije baš ništa, sve dok je drugi ne pročita i ne shvati. Tek tada ona postaje stvarnost.

Za ilustraciju evo jedne rečenice, gdje su zarezi stavljeni po dosadašnjim pravopisima i po ovom prijedlogu:

1. *Promjene koje se vrše u produkcionim odnosima dok kapitalizam još traje idu sve do direktnog ukidanja privatne kapitalističke svojine proizvodnje i prelaska pod upravu kapitalističke države.* (Po Beliću.)

2. *Promjene, koje se vrše u produkcionim odnosima, dok kapitalizam još traje, idu sve do direktnog ukidanja privatne kapitalističke svojine proizvodnje i prelaska pod upravu kapitalističke države.* (Po Boraniću.)

3. *Promjene koje se vrše u produkcionim odnosima dok kapitalizam još traje, idu sve do direktnog ukidanja privatne kapitalističke svojine proizvodnje i prelaska pod upravu kapitalističke države.* (Po mojem prijedlogu.)

IZ ŠKOLSKE PRAKSE

JEDNO MIŠLJENJE O OBRADI PRAVOPISA U SREDNJOJ ŠKOLI

Ispravljajući niz godina školske zadaće i praveći bilješke za ispravak, primijetio sam, da iz zadaće u zadaću, iz godine u godinu učenici prave uglavnom jedne te iste pravopisne i gramatičke pogreške. Te se pogreške često u tolikoj mjeri ponavljaju, da sam se jednom prilikom uvjerio, kako uopće nije potrebno za ispravak nove zadaće praviti nove bilješke o pogreškama, nego se mogu mirno uzeti bilješke od posljednjeg ispravka i one će biti gotovo sto posto iste! To se ne dešava samo meni, nego gotovo svim nastavnicima hrvatskoga ili srpskoga jezika. A svi mi više ili manje redovito obrađujemo pravopis i gramatiku i

uvijek vršimo ispravak školskih zadaća po dva, pa i više sati. Kako je to onda moguće?

Razmišljajući o tom problemu, došao sam do zaključka, da pri obradi pravopisa (pa i gramatike) često idemo previše u širinu. Mi sistematski obrađujemo ono, u čemu učenici griješe, ali isto tako (a možda još i više), ono, u čemu oni ne griješe. I tako se ono aktualno izgubi među onim neaktualnim.

Jednom prilikom čitao sam u »Jeziku«, kako je naš pravopis u odnosu na pravopise u drugim zemljama zapravo vrlo jednostavan. Kad se prouče pogreške, koje se kod nas najčešće prave, vidi se, da njihov broj ne prelazi trideset. (O tome je već pisao F. Adelsberger u »Pedagoškom radu«

1951. i nabrojio dvadeset i pet takvih slučajeva.) A zar mi zaista ne možemo u toku nekoliko godina iskorijeniti iz zadaća naših učenika tih dvadeset i pet do trideset pogrešaka?!

Ponavljam: pogreška je vjerojatno u tome, što idemo previše u širinu, umjesto da glavnu pažnju usmjerimo baš na tih dvadeset i pet pogrešaka.

Došavši do takva zaključka, ja sam promijenio način rada u odnosu na pravopis i ispravke zadaća. Odlučio sam: umjesto da učenici meni nesvjesno dosađuju pri svakom ispravku sa tih dvadeset do trideset istih pogrešaka, pokušat ću radije da ja njima svjesno i sistematski dosađujem s tim istim pogreškama tako dugo, dok ih ne iskorijenim.

Sakupio sam bilješke o pogreškama u zadaćama tokom cijele školske godine i načinio pregled pogrešaka, koje se gotovo u istom broju ponavljaju iz zadaće u zadaću. Dobio sam sljedećih dvadeset i pet slučajeva:

1. č — ć
2. je — ije
3. dž — đ
4. asimilacija po zvučnosti (naročito izuzetak: d ispred c, č, ć, s, š u složenim riječima)
5. veliko slovo u geografskim imenima i pridjevi od tih imena
6. pisanje stranih vlastitih imena
7. rastavljanje riječi na slogove
8. pisanje zareza (uglavnom uz rečenice)
9. pisanje negacije *ne* uz glagole i ostale riječi
10. skraćnice s točkom i bez točke
11. složeni prilozi (katkad, ujutro, naveče i sl.)
12. točka iza rednih brojeva
13. pisanje enklitika: ju — je (u akuzativu)
14. pisanje futura I.
15. glagoli: unašati, provadati, i t. d. — umjesto pravilnog: unositi, provoditi
16. rukovodioc, posjetioc i sl. — umjesto pravilnog: rukovodilac, posjetilac

17. upotreba: koji — kojega (u akuzativu)

18. upotreba posvojno-povratne zamjenice svoj (umjesto: moj, tvoj i t. d.)

19. pisanje prijedloga uz neodređene zamjenice, koje počinju s ni- (u ničemu, umjesto pravilnog: ni u čemu)

20. pisanje kondicionala (bih, bismo, biste — umjesto pogrešnog bi)

21. izostavljanje enklitike *je* u perfektu iza zamjenica: me, te, se

22. upotreba futura II. (egzaktnog)

23. upotreba: kuda? kamo? gdje?

24. instrumental sredstva i društva

25. posvojni genitiv (knjiga od brata, umjesto pravilnog: bratova knjiga).

Naravno, ti slučajevi ne će biti posve isti u svim školama i u svim krajevima, ali će biti mnogo zajedničkih pogrešaka. Osim tih ima u zadaćama i niz drugih pogrešaka, ali one su više pojedinačne.

Načinivši tako pregled pogrešaka, na početku školske godine obradio sam ih s učenicima u više sati. Pri obradi nisam išao previše u detalje, nego sam nastojao načiniti što kraća i što jednostavnija pravila. Tako smo pri obradi pravila za pisanje č — ć spomenuli samo nekoliko najčešćih slučajeva (č od k, c; ć od t; imenice na — ač postale od glagola; deminutivi: infinitiv na -ći; imenice na -ič), a u svim ostalim slučajevima učenici moraju gledati u pravopisni rječnik. Tako smo načinili i s pravilima za pisanje *je* — *ije*. Učenici ne vole mnogo pravila. Bolje je, da ih naučimo gledati u pravopisni rječnik, nego da tražimo od njih da nauče sva pravila.

Pri obradi tih dvadeset i pet slučajeva tražio sam od učenika, da ih pregledno zapišu i da ih uvijek nose zajedno s Pravopisom, koji mora imati svaki učenik. Kad smo ih tako obradili, počela je prava hajka na tih dvadeset i pet pogrešaka. Sat prije svake školske zadaće ponovili smo ih sve redom. Pri pisanju zadaće svaki učenik mora imati uza se Pravopis sa spomenutim bilješkama i može se njima služiti. Ispra-

vak prve zadaće počeo je najprije ukazivanjem na te pogreške, koje su — naravno — još mnogima promakle. Pri pisanju slijedeće zadaće kriterij prema tim pogreškama bio je pooštren: spomenute su ne samo pogreške, nego i učenici, koji su ih načinili. Ponavljanje tih pogrešaka u velikoj mjeri utjecalo je, da se smanji ocjena zadaće. Pri slijedećoj zadaći postupio sam još strože: nekoliko pogrešaka, koje su obuhvaćene u tih dvadeset i pet slučajeva, donijelo je negativnu ocjenu zadaće. Kriterij je bio i dalje sve stroži. Takav stav prema tim pogreškama provodio se sistematski i u domaćim zadaćama i uopće u svim pismenim sastavcima.

Učenici su isprva teško podnosili taj »pravopisni teror«, kako su ga sami nazvali. A onda su se počeli pomalo privikavati. Osjetili su, da zaista nemaju nikakva opravdanja, kad načine koju od tih dvadeset i pet pogrešaka. Prije su se ispričavali, da to nisu znali, da su zaboravili. Sada to ne mogu reći, jer se pregled tih pogrešaka nalazi pri pisanju zadaće pred njima na klupi. Oni znaju, na što moraju pri pisanju paziti, dok su im prije te pogreške bile nekako previše apstraktne pa su im često promakle.

Rezultat takvog rada nije izostao. Tih pogrešaka je pri kraju školske godine bilo mnogo manje nego na početku. A to je svakako uspjeh. Da se postigne potpuni uspjeh, trebat će na taj način ustrajno raditi i dalje.

Možda bi tko mogao prigovoriti, da je taj način rada previše jednostran i krut. No ti prigovori otpadaju. Mi se pri ispravcima ne zadržavamo samo na tih dvadeset i pet pogrešaka. One su samo najviše pod udarom, ali se uz njih, naravno, obrađuju i druge. Ako uspijemo potpuno iskorijeniti te pogreške (što bi svakako bio velik uspjeh), tada bismo to kasnije na sličan način mogli učiniti i s drugima, manjim pogreškama. A što se tiče krutosti, ona je u tom slučaju nužno potrebna. Ona zapravo predstavlja nešto, što svima nama u našem

radu nedostaje, a to je uporno, bezuslovno insistiranje na našim zahtjevima. Mi gotovo nikad u tome ne ustrajemo do kraja, a to je svakako jedan od uzroka naših neuspjeha u radu na razvijanju pismenosti naših učenika.

Rudolf Travinić

DOMAĆI PISMENI RADOVI

Osim obaveznih školskih zadaća i stalnih pismenih vježbanja na nastavnom satu veoma su važni domaći pismeni radovi. Takve radove učenik s nekim stečenim iskustvom i u posebnim uvjetima izrađuje kod kuće. Isključivim radom u školi, bez ove nužne dopune, ne će učenik steći potreban stupanj svoje opće pismenosti ni potrebnog znanja. Domaćim bi pismenim radovima, kao oblicima učenikove aktivnosti, trebalo prići odgovornije i čvršće.

Neki učenici ne vole pismene radove, ne izrađuju ih, već ih na brzinu pišu u školi, ili ih naprosto prepisuju od drugih učenika. Takve pojave nisu uvijek uvjetovane samo dačkom nemarnošću i nesavjesnošću, već im treba tražiti i dublje uzroke. Domaće pismene radove nije dovoljno samo zadavati, pa ni pregledavati, već se ovdje ukazuju i mnogi drugi činioci, koji potiču ili ne potiču dječju savjesnost.

Količina pismenih zadataka mora biti primjerena, naročito u obaveznoj školi, u kojoj se glavni rad ipak odvija na nastavnom satu. Previše pismenih domaćih radova dijete osjeća kao teret, kojega često i ne može svladati. To se napose odnosi na seosku djecu, koja mnogo vremena gube pješačenjem ili putovanjem, a kod kuće ih još čeka kućni rad. Roditelji nam, prigodom naših susreta, i sami priznaju, kako je djeci često tek navečer moguće, da se posvete učenju. K tome su pismeni radovi učenicima obično teži od usmenih, a njihovo obilje u jednom predmetu odvlači učenika od drugoga predmeta.

Pismene zadatke mora učenik razumjeti, jer mu obično kod kuće ne će moći nitko pomoći. Pismeni su zadaci nerazumljivi